

Stanisław FEL*

UNIWERSALNE KRYTERIUM OCENY SYSTEMÓW SPOŁECZNO-GOSPODARCZYCH Jana Pawła II koncepcja praw człowieka

Przyjęcie godności osoby ludzkiej za podstawę praw człowieka prowadzi do odrzucenia ich relatywnego charakteru oraz poglądu, że ich istnienie i przysługiwanie zależy od władzy ustawodawczej, państwowej czy międzynarodowej. W tym ujęciu prawa człowieka nie są nadawane przez państwo, lecz wynikają z samej natury ludzkiej. W świetle nauczania Jana Pawła II podstawa normatywna tych praw jest niezależna od woli ustawodawcy i ma charakter nadrzędny.

Współcześnie, między innymi na gruncie chrześcijańskim, stawia się coraz mocniej tezę o kryzysie praw człowieka¹. Dotyczy to zarówno podejścia teoretycznego do tych praw, jak i praktycznego działania odnoszącego się do ich podstawy, treści i ochrony. Wiąże się to głównie z kwestią antropologii, sposobem rozumienia człowieka, początku jego życia, tożsamości, a w konsekwencji uniwersalności praw człowieka oraz zakresu ich ochrony. Mimo przejawów kryzysu i nasilającego się zróżnicowania w sposobie szczegółowego ujmowania praw człowieka, nadal dosyć silnie są one społecznie postrzegane jako uniwersalny miernik sprawiedliwości, poszanowania godności człowieka oraz podstawy legitymizacji porządku społecznego akceptowanej w społeczeństwach pluralistycznych, nie tylko w aspekcie religijnym i światopoglądowym, ale też aksjologicznym. Jan Paweł II postrzegał prawa człowieka jako uniwersalny język umożliwiający porozumienie ponad podziałami ideowymi, politycznymi i religijnymi. Z pełnym przekonaniem uczynił z owych praw narzędzie komunikacji między Kościołem a rządzącymi, w tym najpotężniejszymi władcami na ziemi. Biorąc pod uwagę istniejący podział ideologiczny świata w pierwszych kilkunastu latach jego pontyfikatu, w idei praw człowieka upatrywano także swoistą broń „przeciwko totalitarnym roszczeniom państwa marksistowskiego i jego ideologii założycielskiej, [...] która ogranicza całość

* Ks. dr hab. Stanisław Fel, prof. KUL – Katedra Katolickiej Nauki Społecznej i Socjologii Moralności, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, e-mail: stanislaw.fel@kul.pl, ORCID 0000-0003-3975-665X [pełna nota o Autorze na końcu numeru].

¹ Por. M. G i e r y c z, *The Crisis of Human Rights: On the Importance and Timeliness of their Catholic Critique*, „Chrześcijaństwo – Świat – Polityka” 28(2024), s. 75.

państwa”². Można sądzić, że były to ważne przesłanki wieloaspektowego i wielopoziomowego podejścia do praw człowieka, uczynienia z nich istotnego elementu pastoralnej aktywności Papieża, a przede wszystkim nauczania społecznego. Już w swojej pierwszej, „programowej” encyklice *Redemptor hominis*³ Jan Paweł II sformułował zasadę praw człowieka i podkreślił konieczność jej respektowania zarówno w skali wewnątrzpaństwowej, jak i międzynarodowej. Uznał prawa człowieka za podstawowe kryterium oceny systemów społeczno-gospodarczych, ideologii społecznych i programów działania oraz warunek ich akceptacji jako rozwiązań sprawiedliwych i humanistycznych⁴.

WIELOWYMIAROWY KONTEKST JANA PAWŁA II IDEI PRAW CZŁOWIEKA

We współczesnych badaniach humanistyczno-społecznych zmierzających do rekonstrukcji poglądów określonej osoby uwzględnia się często aspekt biograficzny, nie tylko fakty z jej życia, ale zwłaszcza społeczno-intelektualny kontekst jej funkcjonowania. Ujęcie praw człowieka przez Jana Pawła II oraz jego podejście do ich ochrony wywodzi się zasadniczo z dwóch głównych nurtów: tradycji chrześcijańskiej, ze szczególnym uwzględnieniem katolickiego nauczania społecznego, oraz polskiego dziedzictwa w zakresie myśli o godności i wolności jednostki. Warto podkreślić, że to właśnie chrześcijańskie rozumienie osoby ludzkiej w istotny sposób wpłynęło na rozwój polskiej refleksji nad prawami człowieka. W chrześcijaństwie, a zwłaszcza w jego katolickim wymiarze, pojęcie praw człowieka nie jest elementem pochodzącym z zewnątrz, lecz stanowi naturalną konsekwencję uznania nienaruszalnej godności każdej osoby jako stworzonej na podobieństwo Boga. Już u początków tradycji chrześcijańskiej zauważalna jest obecność założeń myśli, które w późniejszych wiekach będą określane mianem praw człowieka – zarówno w dyskursie teologicznym, jak i w konkretnych formach działania Kościoła⁵. W refleksji tej kładziono nacisk na niezbywalną wartość ludzkiego życia, równość wszystkich ludzi wobec Boga oraz konieczność ochrony słabszych i wykluczonych. Jan Paweł II, będąc zarówno liderem religijnym, jak i intelektualistą głęboko

² Benedict XVI, J. Ratzinger, *The Multiplication of Rights and the Destruction of the Concept of Law*, w: tenże, *Faith and Politics: Selected Writings*, tłum. M.J. Miller i in., Ignatius Press, San Francisco 2018, s. 14.

³ Zob. Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, The Holy See, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_04031979_redemptor-hominis.html.

⁴ Zob. tamże, nr 17.

⁵ Por. D. H. H. N. B. A. C. H., *The Common Good and Christian Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, s. 7, 13-14, 19.

zakorzenionym w polskim doświadczeniu dwudziestego wieku, zintegrował te dwie tradycje. W jego ujęciu prawa człowieka nie mają jedynie charakteru prawno-instytucjonalnego, ale zakorzenione są w ontologicznej godności osoby ludzkiej, co czyni je uniwersalnymi i nienaruszalnymi⁶. Dlatego też konsekwentnie podkreślał, że każde działanie na rzecz ochrony praw człowieka musi uwzględniać ich etyczny fundament, oparty na prawie naturalnym i wartości osoby⁷. Odrębną kwestią jest krytyczny stosunek Kościoła katolickiego do pozytywizacji tych praw, sposobów ich ujmowania w znaczących dokumentach tworzących historię nowożytnego ich rozumienia, a zwłaszcza podstawy praw formułowanych w niektórych z tych dokumentów⁸.

Myśl Jana Pawła II w zakresie praw człowieka cechuje się głęboką spójnością antropologiczną i etyczną, w której kluczową rolę odgrywają inspiracje chrześcijańskie oraz doświadczenie biograficzne zakorzenione w polskiej kulturze narodowej. Refleksja ta, choć uniwersalistyczna w przekazie, czerpie z konkretnych wydarzeń i nurtów intelektualnych, zarówno teologicznych, jak i historycznych, obecnych w polskiej tradycji. Szczególne miejsce w tym dziedzictwie zajmują idee Pawła Włodkowica – profesora prawa i rektora Uniwersytetu Krakowskiego, który na soborze w Konstancji w latach 1414-1418 sformułował argumentację opartą na powszechnych prawach przysługujących każdemu człowiekowi z tytułu jego przyrodzonej godności. Włodkowic głosił równość narodów, prawo innowierców do życia, wolności wyznania oraz posiadania własnego państwa, a także możliwość pokojowego współistnienia różnych wspólnot politycznych i religijnych. Co istotne, opowiadał się on przeciwko prowadzeniu wojen religijnych i usprawiedliwianiu przemocy w imię ewangelizacji, co stanowiło przełomowe stanowisko w realiach ówczesnej epoki⁹. Tego rodzaju podejście, odwołujące się do godności osoby jako fundamentu wspólnoty politycznej i porządku etycznego, było ważnym punktem odniesienia dla późniejszych refleksji papieskich. Jan Paweł II nie traktował praw człowieka jako konstruktu wyłącznie prawnego, lecz postrzegał je jako wyraz głębokiej prawdy o człowieku, zakorzenionej w jego wymiarach duchowym i moralnym.

W centrum myślenia Jana Pawła II o prawach człowieka znajduje się koncepcja godności osoby ludzkiej jako niezbywalnego fundamentu tych praw.

⁶ Zob. G. Weigel, *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II*, tłum. M. Tarnowska i in., Wydawnictwo Znak, Kraków 2007; M.A. Glendon, *A World Made New: Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights*, Random House Trade Paperbacks, New York 2002.

⁷ Por. M. Piechowiak, *Sprawiedliwość a prawo w nauczaniu Jana Pawła II*, „Przegląd Tomistyczny: Filozofia – Teologia – Kultura Duchowa Średniowiecza” 20(2014), s. 225n.

⁸ Por. Gierych, dz. cyt. s. 81n.

⁹ Por. T. Jasudowicz, *Człowiek, jego prawa i obowiązki w nauczaniu Pawła Włodkowica*, „Toruński Rocznik Praw Człowieka i Pokoju” 1(1992) nr 1, s. 136-138.

Jeszcze jako Karol Wojtyła, w okresie swojej pracy naukowej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, podjął on próbę sformułowania spójnej antropologii filozoficznej, w której godność człowieka stanowiła kluczowy punkt odniesienia dla refleksji nad strukturą działania ludzkiego, jego wolnością oraz odpowiedzialnością¹⁰. Fundament ten został szczegółowo opracowany i rozwinięty w głównym dziele filozoficznym Wojtyły *Osoba i czyn*¹¹, w którym podjął próbę syntezy myśli tomistycznej z fenomenologiczną analizą osoby jako podmiotu czynu i wartości moralnej.

Kontekst sprzyjający rozwojowi tej teorii w wymiarze społecznym i teologicznym stanowiła działalność Wojtyły jako arcybiskupa krakowskiego, a następnie papieża. Jan Paweł II nie tylko zinterpretował prawa człowieka jako zapisane w przyrodzonej godności osoby i bezpośrednio z niej odczytywane, ale także wskazał na konieczność ich ciągłego rozpoznawania, formułowania i rozwijania – zarówno w sensie intelektualnym, jak i w działaniach duszpasterskich i instytucjonalnych Kościoła¹². W tym ujęciu można mówić o pojawieniu się „nowych uprawnień”, wynikających z postępującego rozwoju świadomości moralnej ludzkości i zmieniających się kontekstów historycznych.

Jan Paweł II wniósł istotny wkład w rozwój i praktyczną ochronę praw człowieka, nie tylko na płaszczyźnie doktrynalnej, lecz także w ramach działalności instytucjonalnej Kościoła katolickiego. Uczynił z kwestii praw człowieka jeden z głównych wątków swojego nauczania, czego wyrazem są liczne encykliki, przemówienia i wystąpienia na forum międzynarodowym – między innymi w Organizacji Narodów Zjednoczonych w latach 1979 i 1995. Papież systematycznie przypominał, że prawa do życia, do wolności sumienia, do sprawiedliwości społecznej czy wolności religijnej nie są koncesją nadawaną przez państwo, ale wyrazem ontologicznej prawdy o człowieku¹³.

Ukazanie pełnego dorobku Jana Pawła II w zakresie praw człowieka wymagałoby szeroko zakrojonego, interdyscyplinarnego opracowania¹⁴. Niniejszy artykuł ma na celu jedynie zarysowanie podstaw podejścia Papieża do

¹⁰ Por. A.M. Wierzbicki, *Osoba i moralność. Personalizm w etyce Karola Wojtyły i Tadeusza Stycznia*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2021, s. 79-110.

¹¹ Zob. K. Wojtyła, *Osoba i czyn*, w: tenże, „*Osoba i czyn*” oraz *inne studia antropologiczne*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2021.

¹² Por. R.R. Martino, *John Paul II and the International Order: Human Rights and the Nature of the Human Person*, „Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy” 21(2007) nr 1, s. 67n.

¹³ Por. J a n P a w e ł II, *Od praw człowieka do praw narodów* (Przemówienie do Zgromadzenia Ogólnego ONZ, New York, 5 X 1995), nr 3, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 16(1995) nr 11-12(178), s. 5.

¹⁴ Tekst ten nawiązuje do publikacji: S. F e l, *John Paul and Human Rights*, w: *De revolutionibus orbium populorum Ioannis Pauli II: The Pope Against Social Exclusion*, red. K. Pilarczyk, G. Sokołowski, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2015, s. 115-137.

tej kwestii, kluczowych tez koncepcyjnych oraz jego wkładu w budowanie i promowanie skuteczniejszych form ich ochrony.

MIEJSCE PRAW CZŁOWIEKA W NAUCZANIU SPOŁECZNYM JANA PAWŁA II

Jan Paweł II dokonał zasadniczego zwrotu metodologicznego w nauczaniu społecznym Kościoła – nastąpiła w nim zmiana punktu wyjścia polegająca na odejściu od analizy systemów społeczno-gospodarczych na rzecz koncepcji osoby ludzkiej jako bytu obdarzonego niezbywalną godnością¹⁵. To właśnie ta „antropologiczna miara” staje się podstawowym kryterium oceny rozwiązań społecznych i politycznych: dopiero w świetle godności osoby ludzkiej można odpowiedzieć na pytanie, czy dane rozwiązanie jest sprawiedliwe i służy integralnemu rozwojowi człowieka¹⁶. Tego rodzaju podejście sprawiło, że katolicka nauka społeczna zyskała bardziej uniwersalny charakter. Kryterium godności nie tylko zakorzenione jest w refleksji filozoficzno-teologicznej, ale także czytelne dla środowisk spoza tradycji chrześcijańskiej, gdyż opiera się na rozpoznawalnej antropologii i wspólnych intuicjach moralnych¹⁷.

Jan Paweł II nie deprecjonował historycznego rozwoju praw człowieka, opartego na aktach prawnych i procesach instytucjonalnych. Z uznaniem odnosił się do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z roku 1948, dostrzegając jej przełomowe znaczenie dla relacji międzynarodowych i ochrony jednostki. Jednocześnie podkreślał, że źródłem praw człowieka nie są akty stanowione przez władzę, lecz przyrodzona godność każdej osoby – godność, która wyprzedza i warunkuje porządek prawny. W encyklice *Redemptor hominis* jednoznacznie stwierdził, że kluczowe znaczenie ma nie tyle „litera”¹⁸ dokumentów, ile „duch”¹⁹ praw człowieka, rozumiany jako autentyczna ochrona wartości osoby ludzkiej. Również w przemówieniach, zwłaszcza tych wygłaszanych na forach międzynarodowych, Jan Paweł II konsekwentnie wskazywał, że prawa człowieka nie mogą być redukowane do retoryki instytucji, lecz wymagają kultury, która będzie zakorzeniona w etyce odpowiedzialności.

¹⁵ Zob. t e n ż e, *Katolicka nauka społeczna*, w: *Filozofia społeczna*, cz. 1, red. S. Janeczek, A. Starościc, Wydawnictwo KUL, Lublin 2022, s. 241-272.

¹⁶ Por. J.J. C o u g h l i n, *Pope John Paul II and the Dignity of the Human Being*, „Harvard Journal of Law & Public Policy” 27(2003) nr 1, s. 75-77.

¹⁷ Por. R.J. A r a u j o, *John Paul II and the Rule of Law: Bringing Order to International Disorder*, „Journal of Catholic Legal Studies” 45(2006) nr 2, s. 297n.

¹⁸ J a n P a w e ł II, *Redemptor hominis*, nr 17.

¹⁹ Tamże.

Chrześcijaństwo – według Papieża – wniosło istotny wkład w rozwój praw człowieka, przede wszystkim poprzez historyczną afirmację godności osoby. Kościół nie traktuje troski o tę godność jako elementu dodatkowego, lecz jako integralną część swojej misji: „To głębokie zdumienie wobec wartości i godności człowieka nazywa się Ewangelią, czyli Dobrą Nowiną. Nazywa się też chrześcijaństwem”²⁰.

Dla pełnego zrozumienia myśli Jana Pawła II ważne jest rozróżnienie trzech wzajemnie powiązanych aspektów: (1) podstawy praw człowieka – czyli ich źródła w godności osoby, (2) treści – czyli katalogu niezbywalnych uprawnień wynikających z natury człowieka oraz (3) praw tych ochrony – czyli mechanizmów instytucjonalnych i kulturowych, które umożliwiają ich rzeczywistą realizację. Dopiero ta potrójna perspektywa oddaje oryginalność i spójność koncepcji Papieża z Polski.

ANTROPOLOGICZNE ŹRÓDŁO PRAW CZŁOWIEKA

Jan Paweł II uznawał godność osoby ludzkiej za fundament praw człowieka, co jest zbieżne z podejściem Organizacji Narodów Zjednoczonych²¹. Katolicka myśl społeczna wypracowała jednak własną, oryginalną koncepcję praw człowieka, kładąc nacisk na specyficzne rozumienie osoby ludzkiej. To właśnie ta koncepcja determinuje nie tylko źródło tych praw, ale również ich treść oraz sposób ich ochrony.

Papież podkreślał znaczenie antropologicznych podstaw swojej koncepcji praw człowieka. W przemówieniu podczas sześćdziesiątej ósmej sesji Międzynarodowej Organizacji Pracy w Genewie 15 czerwca 1983 roku stwierdził: „Moje rozważania w sposób spójny biorą natchnienie z jednej podstawowej idei i jednej troski, którą jest sprawa człowieka, jego godność i jego wynikające stąd niezbywalne prawa”²². Konsekwentnie uczynił godność człowieka centralnym punktem swojego nauczania. Świadomość istnienia różnorodnych sposobów pojmowania osoby ludzkiej oraz kluczowej roli antropologicznego ujęcia człowieka skłoniła go do podkreślania znaczenia „poprawnej koncepcji osoby ludzkiej”²³.

²⁰ Tamże, nr 10.

²¹ Por. W. J. W a g n e r, *Universal Human Rights, the United Nations, and the Telos of Human Dignity*, „Ave Maria Law Review” 3(2005) nr 1, s. 199.

²² J a n P a w e ł I I, *Przemówienie na 68 sesji plenarnej Międzynarodowej Organizacji Pracy* (Genewa, 15 VI 1982), nr 4, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 3(1982) nr 7-8(31-32), s. 4.

²³ T e n ż e, Encyklika *Centesimus annus*, nr 46, The Holy See, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html.

W nauczaniu Jana Pawła II osoba ludzka jest przedstawiana jako jedność cielesno-duchowa, z natury społeczna i ukierunkowana na rozwój, charakteryzująca się wolnością, rozumnością oraz sumieniem²⁴. Analizując człowieka w wymiarze społecznym, Papież wskazywał, że w ludzkiej naturze, zarówno cielesnej, jak i duchowej, zakorzenione są różne potencjalne zdolności, których realizacja jest celem naturalnych dążeń jednostki. Osiągnięcie tych celów wymaga zaspokojenia potrzeb materialnych i duchowych, zarówno podstawowych, jak i wyższych. Chociaż rozwój ten najlepiej dokonuje się przez własne działanie, niektóre cele osiągalne są jedynie poprzez współpracę społeczną.

W wymiarze indywidualnym osoba jest autonomiczną, niepowtarzalną jednostką obdarzoną wolnością i rozumem²⁵. Te cechy wskazują na posiadanie godności, w której przejawia się podobieństwo do Boga i która stanowi o wyjątkowości człowieka pośród innych istot stworzonych. Godność ta stanowi podstawę równości wszystkich ludzi i jest źródłem wrodzonych, niezbywalnych praw, których nikt nie może odebrać. Należy odróżniać godność osobową, będącą wrodzoną, niezbywalną i uniwersalną cechą każdego człowieka, od godności osobowościowej (osobistej, kulturowej, społecznej), którą człowiek nabywa między innymi poprzez wychowanie i pracę nad sobą, ale którą może też utracić²⁶.

Jan Paweł II jednoznacznie uznawał godność osobową za podstawę wrodzonych i niezbywalnych praw człowieka. Takie integralne ujęcie godności odnajdujemy również w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, która stwierdza, że każdy człowiek ma przyrodzoną godność, wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi²⁷ oraz mają prawo do korzystania z praw „niezbędnych dla jej godności oraz dla swobodnego rozwoju jej osobowości”²⁸.

Papież przedstawiał zarówno filozoficzne, jak i teologiczne uzasadnienie godności osoby ludzkiej. W aspekcie teologicznym wskazywał, że człowiek posiada godność, ponieważ został stworzony na obraz i podobieństwo Boga. W jego nauczaniu wyraźnie zaznaczają się dwa wymiary godności człowieka:

²⁴ Zob. G. T o n d i n i, *Man and Work According to the Social Doctrine of the Church, Particularly in the Thought of John Paul II*, „International Journal of Social Economics” 25(1998) nr 11-12, s. 1640-1657.

²⁵ Por. J. E. S m i t h, *The Universality of Natural Law and the Irreducibility of Personalism*, „Nova et Vetera” 11(2013) nr 4, s. 1233.

²⁶ Por. J. M a r i a ń s k i, *Godność ludzka jako wartość i sposoby jej uzasadniania w opinii młodzieży*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II” 62(2019) nr 4, s. 20.

²⁷ Por. *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, art. 1, Biblioteka Sejmowa, <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html>.

²⁸ Tamże, art. 22. Zob. A. D e a r i n g, *Human Dignity: The Right to Be a Person*, w: tenże, *Justice for Victims of Crime: Human Dignity as the Foundation of Criminal Justice in Europe*, Springer International Publishing, Cham 2017, s. 139-292.

przyrodzony, oparty na rozumie, wolności i sumieniu, oraz nadprzyrodzony, wynikający z podniesienia człowieka do godności dziecka Bożego i przeznaczania do uczestnictwa w życiu Bożym. Dla niewierzących lub osób o innych przekonaniach wiążące jest uzasadnienie filozoficzne, natomiast dla wierzących – teologiczne.

Przyjęcie godności osoby ludzkiej za podstawę praw człowieka prowadzi do odrzucenia ich relatywnego charakteru oraz poglądu, że ich istnienie i przysługiwanie zależy od władzy ustawodawczej, państwowej czy międzynarodowej. W tym ujęciu prawa człowieka nie są nadawane przez państwo, lecz wynikają z samej natury ludzkiej²⁹. W świetle nauczania Jana Pawła II podstawa normatywna tych praw jest niezależna od woli ustawodawcy i ma charakter nadrzędny. W konsekwencji przyjmuje się, że prawa człowieka od zawsze „tkwią” w godności człowieka, a w konkretnych okolicznościach historyczno-społecznych są z niej odczytywane³⁰. W odniesieniu do promulgacji tych praw w dokumentach międzynarodowych i aktach prawnych adekwatne jest stwierdzenie o ich ogłaszaniu, a nie ustanawianiu³¹.

W nauczaniu Jana Pawła II rozumienie praw człowieka nie odnosi się wyłącznie do jednostki, lecz uwzględnia również prawa wspólnot, takich jak rodzina, naród czy mniejszości etniczne³². Uznanie tych uprawnień wynika z personalistycznej wizji człowieka, w której ważny komponent stanowi jego natura społeczna. Papież zwracał uwagę, że niektóre wspólnoty – jak rodzina – są warunkiem koniecznym nie tylko biologicznego zaistnienia osoby, ale także jej formacji moralnej, kulturowej i społecznej. Inne – jak wspólnota narodowa – tworzą przestrzeń dla pełnej samorealizacji osoby w wymiarze tożsamościowym, kulturowym i obywatelskim. Mimo tego rozszerzenia perspektywy, Jan Paweł II wyraźnie wykazywał, że wyłącznym podmiotem praw człowieka w sensie ścisłym pozostaje osoba ludzka. To jej przysługuje godność jako cecha przyrodzona i niezbywalna, stanowiąca podstawę praw człowieka. Natomiast prawa wspólnot – takich jak rodzina czy naród – wywodzą się z uprawnień ich członków, lecz nie są ich prostą sumą. W tym ujęciu wspólnota posiada pewne prawa jako podmiot moralny bądź prawny, który przewyższa prostą agregację

²⁹ Zob. J. R a z, *Human Rights without Foundations*, w: *The Philosophy of International Law*, red. S. Besson, J. Tasioulas, Oxford University Press, Oxford 2010, s. 321-337.

³⁰ Zob. F. J. M a z u r e k, *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2001.

³¹ Por. G. P u p p i n c k, *Degeneracja praw człowieka*, tłum. M. Kulczyk, Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2021, s. 75.

³² Por. J. L e w a n d o w s k i, *The Urgency for Peace in Teachings of John Paul II*, „The Person and the Challenges: The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul II” 4(2014) nr 1, s. 42-45.

jednostek³³. Oznacza to, że przysługujące jej uprawnienia mają odrębny status i charakter, choć nie stanowią praw człowieka sensu stricto.

UNIWERSALNOŚĆ I KOMPLEMENTARNOŚĆ PRAW CZŁOWIEKA

Uznanie godności osoby ludzkiej za fundament praw człowieka wpływa zasadniczo na ich rozumienie oraz przysługujące im właściwości. Prawa te mają charakter uniwersalny, co – w nauczaniu Jana Pawła II – wynika z ich zakorzenienia w przyrodzonej godności każdej osoby. Oznacza to, że przysługują one wszystkim ludziom, niezależnie od ich cech indywidualnych czy też od obowiązującego porządku politycznego, prawnego, społecznego bądź ekonomicznego. Nie zależą również od stopnia ich formalnego uznania czy ochrony prawnej. Ich powszechność należy zatem łączyć z niezmienną naturą człowieka, a nie z uwarunkowaniami historycznymi lub geograficznymi – choć oczywiście szerokie uznanie tych praw oraz ich skuteczna ochrona mają istotne znaczenie.

Wkład Jana Pawła II w rozwój koncepcji praw człowieka przyczynił się do pogłębienia ich integralnego rozumienia oraz do uniezależnienia ich od ideologicznych i politycznych kontekstów. Papież wielokrotnie akcentował potrzebę dostrzegania współzależności między poszczególnymi prawami i ujmowania ich w sposób całościowy. Człowiek, jako jedność ciała i ducha, posiada zarówno potrzeby materialne, jak i duchowe czy psychiczne – co oznacza, że realizacja praw człowieka musi uwzględniać ich wzajemne powiązania³⁴. Komplementarny charakter tych praw wyklucza ich absolutyzację, czyli stawianie jednych ponad innymi. Wolność nie może być w pełni realizowana bez środków, które umożliwiają jej urzeczywistnienie. Przykładowo, prawo do wyrażania poglądów nie może być efektywnie wykorzystane przez osobę pozbawioną dostępu do edukacji, podobnie jak prawo do pracy nie zostanie właściwie zrealizowane bez zapewnienia podmiotowości pracownika i swobody wyboru zatrudnienia. Jan Paweł II podkreślał, że prawa człowieka powinny być rozumiane w kontekście celu, do którego zmierzają – a celem tym jest integralny, wszechstronny i dynamiczny rozwój osoby ludzkiej, możliwy wyłącznie poprzez korzystanie z pełni przysługujących jej uprawnień³⁵.

³³ Por. J. K u p n y, *Jana Pawła II prakseologia pokoju*, „Roczniki Nauk Społecznych” 26(1998) nr 1, s. 144n.

³⁴ Zob. M.J. C l a r k, *The Vision of Catholic Social Thought: The Virtue of Solidarity and the Praxis of Human Rights*, Fortress Press, Minneapolis 2014.

³⁵ Por. P.A. M a k o w s k i, *In the Light of John Paul II's Teaching: Diplomacy's Moral Duty Is Respect for Human Rights*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 16(2017) nr 1, s. 127.

Ta koncepcja uniwersalnych praw człowieka, która jeszcze w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku była dość powszechnie akceptowana i pozwalała na moralne ograniczenie roszczeń politycznych, zaczęła ulegać transformacji już pod koniec tych lat, a bardzo wyraźnie w latach siedemdziesiątych. Mimo że Jan Paweł II w znaczący sposób przyczynił się do ożywienia i wzmocnienia owej uniwersalności, współcześnie jesteśmy świadkami jej gwałtownej erozji. Apel prezydenta Francji z roku 2022 o uznanie aborcji za prawo człowieka można uznać za znaczącą cezurę, od której prawa człowieka stają się pozytywnoprawnym zaprzeczeniem uniwersalnego prawa moralnego³⁶.

KATEGORYZACJA PRAW CZŁOWIEKA

Biorąc pod uwagę ich treść, prawa człowieka dzieli się zazwyczaj na kilka kategorii. W międzynarodowych dokumentach dotyczących praw człowieka, w naukowej refleksji nad nimi, a w konsekwencji w publicznym dyskursie dosyć powszechnie operuje się typologią wyróżniającą trzy grupy: prawa wolnościowe (jest to skrótowe określenie praw osobowych – politycznych i obywatelskich), społeczne (w tej grupie zawierają się prawa społeczne, gospodarcze i kulturowe) i solidarnościowe. Jan Paweł II, pozostając wierny zasadzie integralności praw człowieka, rzadko odwoływał się do ich formalnych klasyfikacji. W Orędziu na Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1999 roku wskazał jednak, że „prawa człowieka dzieli się zwykle na dwie rozległe kategorie, z których jedna obejmuje prawa cywilne i polityczne, druga zaś prawa ekonomiczne, społeczne i kulturowe”³⁷. Podkreślił przy tym, że wszystkie te prawa są ze sobą nierozzerwalnie powiązane, ponieważ odzwierciedlają różne aspekty tej samej osoby ludzkiej³⁸. Choć w tym kontekście nie odnosi się wprost do tak zwanych praw trzeciej generacji³⁹, znanych również jako prawa solidarnościowe, to jednak w innych wystąpieniach wielokrotnie je przywołuje i nadaje im głębokie uzasadnienie⁴⁰.

³⁶ Por. M. G i e r y c z, *Anthropological Shift? EU Human Rights' Anthropology in View of Life and Family*, „Prudentia Iuris” 89(2020), s. 50n.

³⁷ J a n P a w e ł II, Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1999 roku, nr 3, The Holy See, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_s_14121998_xxxii-world-day-for-peace.html.

³⁸ Zob. tamże.

³⁹ Por. J. D o n n e l l y, *Third Generation Rights*, w: *Peoples and Minorities in International Law*, red. C. Brölmann, R. Lefebvre, M. Zieck, Brill, Nijhoff 1993, s. 120-123.

⁴⁰ Por. J a n P a w e ł II, *Przemówienie w siedzibie Komisji i Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, 8 października 1988*, w: *Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II*, wybór J. Poniewierski, Znak, Kraków 1997, s. 233; zob. t e n ż e, Orędzie na Światowy Dzień Pokoju

W swoich licznych wypowiedziach Jan Paweł II przedstawiał różnorodne zestawienia praw człowieka, a także – w sposób wyraźny bądź domyślny – formułował nowe ich kategorie. W przemówieniu wygłoszonym w siedzibie ONZ 2 października 1979 roku zaprezentował zestawienie – jak sam zaznaczył – najważniejszych praw przysługujących osobie ludzkiej⁴¹. Choć katalog ten w znacznej mierze nawiązuje do listy przedstawionej przez Jana XXIII w encyklice *Pacem in terris*⁴², obejmuje również prawa, które nie pojawiły się wcześniej – takie jak prawo do osobistego bezpieczeństwa, prawo do wypoczynku i rozrywki, prawo do posiadania narodowości czy też do swobodnego wyboru ustroju politycznego.

W ujęciu Jana Pawła II prawa człowieka mają charakter dynamiczny. Różny stopień akcentowania poszczególnych praw zależy od aktualnego kontekstu społecznego, kulturowego i politycznego. W określonych momentach historycznych niektóre prawa są silniej podkreślane, inne – wspominane rzadziej⁴³. Ten zmienny sposób prezentacji nie oznacza jednak ich rzeczywistego pojawiania się lub zanikania. Wszystkie one – niezależnie od okoliczności – nieustannie istnieją, gdyż mają swoje źródło w nienaruszalnej godności osoby ludzkiej.

Zjawisko to dobrze opisuje Franciszek J. Mazurek, specjalista w zakresie katolickiej doktryny praw człowieka, zauważając, że poza prawem do życia i rozwoju trudno jest ustalić trwałą hierarchię ważności poszczególnych praw⁴⁴. Papież wyraźnie wskazywał, że pełnia praw człowieka jest wyrazem integralnego rozumienia godności osoby – pojmowanej w całej jej złożoności, nie zaś redukowanej do jednego wymiaru. Co więcej, prawa te przysługują każdemu człowiekowi, nawet wtedy, gdy dana osoba nie jest tego świadoma. Pozorna zmienność w sposobie ich ujmowania wynika zarówno z pozytywnych, jak i negatywnych uwarunkowań. Do tych pierwszych należą między innymi rozwój świadomości osobowej, upowszechnienie wiedzy o godności człowieka, wzrost poziomu wykształcenia, demokratyzacja życia społecznego oraz wpływ chrześcijańskiej wizji równości i godności wszystkich ludzi. Natomiast czynniki negatywne, wprowadzające ograniczenia realizację, ale sprzyjające rozpoznaniu tych praw, to między inny-

1 stycznia 2000, nr 13, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/dzien_pokoju_01012000.html.

⁴¹ Por. J a n P a w e ł I I, *Godność osoby ludzkiej fundamentem sprawiedliwości i pokoju* (Przemówienie wygłoszone na XXXIV sesji Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych 2 października 1979 roku), nry 13-14, w: *Nauczanie papieskie*, t. 2 (1979) cz. 2, red. E. Weron, A. Jaroch, Pallottinum, Poznań 1992, s. 264n.

⁴² Zob. J a n XXIII, Encyklika *Pacem in terris*, nr 11-27, Opoka, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_xxiii/encykliki/pacem_in_terris_11041963.html.

⁴³ Zob. J. T r a n z i l l o, *John Paul II on the Vulnerable*, The Catholic University of America Press, Washington 2013.

⁴⁴ Por. F. J. M a z u r e k, *Uniwersalność praw i obowiązków człowieka*, „Roczniki Nauk Społecznych” 18(1990) nr 1, s. 149n.

mi: wojna, przemoc, systemy totalitarne, ubóstwo, głód, marginalizacja społeczna, brak dostępu do edukacji i degradacja środowiska naturalnego.

Jan Paweł II odegrał istotną rolę w pogłębieniu świadomości dotyczącej praw człowieka – zarówno poprzez refleksję teoretyczną, jak i działania praktyczne, służące ochronie i promocji godności osoby ludzkiej oraz przewyższaniu zjawisk, które ją naruszają.

PRAWA WOLNOŚCIOWE

Wolność stanowi jeden z kluczowych tematów w refleksji Jana Pawła II nad naturą człowieka i jego prawami⁴⁵. Papież nie tylko wskazywał na godność jako źródło praw człowieka, lecz również zwracał uwagę na głębszy związek między wolnością a strukturą osoby ludzkiej. W jego ujęciu wolność nie jest jedynie czymś przysługującym człowiekowi na mocy jego godności – przeciwnie, to właśnie wolność stanowi jeden z zasadniczych składników tej godności. Jan Paweł II podkreślał, że prawdziwa wolność wyraża istotę człowieczeństwa i odsłania w człowieku obraz jego Stwórcy; jest nie tylko warunkiem realizacji praw, ale również świadectwem wewnętrznej wielkości osoby ludzkiej⁴⁶.

Wolność może być interpretowana na różne sposoby, w zależności od przyjętego paradygmatu filozoficznego czy światopoglądowego. W ujęciu Jana Pawła II, zakorzenionym w chrześcijańskiej tradycji społecznej, stanowi ona kluczowy fundament praw człowieka⁴⁷. Nie jest pojmowana jedynie jako brak zewnętrznych ograniczeń (czyli „wolność od”), ale również jako zdolność do świadomego i odpowiedzialnego działania na rzecz wartości – zarówno duchowych, jak i materialnych („wolność do”). W tej perspektywie wolność w aspekcie negatywnym nie ogranicza się jedynie do ochrony jednostki przed ingerencją państwa, lecz obejmuje także wolność od takich zagrożeń, jak przemoc, lęk, ubóstwo czy wykluczenie. Oznacza to, że rzeczywista wolność wymaga nie tylko formalnych gwarancji zapisanych w prawie, ale także stworzenia warunków, które pozwolą jednostce faktycznie z nich korzystać. Dlatego w nauczaniu Jana Pawła II wolność ma charakter nie tylko polityczny i prawny, lecz również społeczny i materialny⁴⁸.

⁴⁵ Zob. R. Modras, *Karol Wojtyła the Philosopher*, w: *The Vision of John Paul II: Assessing His Thought and Influence*, red. J.S. Grabowski, Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 2008, s. 29-44.

⁴⁶ Zob. Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis splendor*, nr 86, The Holy See, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html.

⁴⁷ Zob. tenże, Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju, nr 3.

⁴⁸ Por. J.P. Hittinger, *Pope John Paul II on Church, State, and the Ground of Religious Freedom*, w: *The Palgrave Handbook of Religion and State*, t. 1, *Theoretical Perspectives*, red. S. Holzer, Springer International Publishing, Cham 2013, s. 99n.

Takie szerokie ujęcie rzutuje na rozumienie praw wolnościowych – wykraczają one poza tradycyjny obszar polityki, obejmując również inne dziedziny życia. Do praw tych należą między innymi prawo do edukacji, do samodzielnego wyboru drogi życiowej, do wolności od biedy, strachu czy braku bezpieczeństwa socjalnego. Wolność polityczna – rozumiana jako prawo do uczestnictwa w życiu publicznym, wyrażania poglądów czy wyboru przedstawicieli – stanowi tylko jeden z wielu wymiarów wolności.

Integralny rozwój osoby ludzkiej, do którego Jan Paweł II często się odwoływał, wymaga wolności we wszystkich sferach aktywności człowieka. W wymiarze ekonomicznym realną autonomię umożliwiają prawa do własności prywatnej, do przedsiębiorczości i wyboru zawodu. W odniesieniu do sfery życia rodzinnego Papież podkreślał znaczenie wolności wyboru drogi życiowej, założenia rodziny oraz wychowania dzieci w zgodzie z własnym światopoglądem. W tym kontekście wymienić można również takie fundamentalne prawa, jak prawo do życia, równość wobec prawa, ochrona przed arbitralnym pozbawieniem wolności czy wolność zrzeszania się.

W refleksji Jana Pawła II szczególne miejsce wśród praw wolnościowych zajmują dwa podstawowe uprawnienia: prawo do życia⁴⁹ oraz prawo do wolności religijnej⁵⁰. Papież wielokrotnie podkreślał, że prawo do życia stanowi fundament całej struktury praw człowieka – bez poszanowania tego prawa pozostałe tracą swój sens i realną możliwość ich realizacji. W swoim nauczaniu Jan Paweł II wskazywał, że wszelkie działania mające na celu obronę praw człowieka należy uznać za niewiarygodne, jeśli nie towarzyszyło im zdecydowane opowiedzenie się po stronie życia – pojmowanego jako pierwotne i nienaruszalne prawo każdej osoby. Ujmował prawo do życia zarówno w jego wymiarze podstawowym – jako prawo do fizycznej egzystencji od poczęcia aż po naturalną śmierć – jak i w szerszym znaczeniu, obejmującym godne warunki życia, odpowiadające ludzkiej godności. Twierdził, że pełna realizacja tego prawa wymaga nie tylko ochrony przed zamachem na życie, ale także odpowiedniej polityki społecznej i gospodarczej, która pozwoli każdemu człowiekowi żyć w sposób odpowiadający jego godności. Tę szeroką perspektywę Jan Paweł II rozwijał w encyklice *Evangelium vitae*⁵¹, którą uważał za kluczowy dokument całego swojego pontyfikatu w zakresie nauczania o życiu.

⁴⁹ Zob. A. Dullies, *John Paul II on Religious Freedom: Themes from Vatican II*, „The Thomist: A Speculative Quarterly Review” 65(2001) nr 2, s. 161-178.

⁵⁰ Por. I. Ołizar, *John Paul II: Dialogue with Muslims and the Question of Religious Freedom*, „The Downside Review” 139(2021) nr 4, s. 196n.

⁵¹ Zob. J a n P a w e ł I I, Encyklika *Evangelium vitae*, The Holy See, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.html.

Równie istotne miejsce w jego myśli zajmuje prawo do wolności religijnej, które określał mianem „serca praw człowieka”⁵². Szczególny status tego prawa wynika z jego ścisłego związku z wolnością sumienia. W obronie wolności religijnej Jan Paweł II występował zarówno w imieniu osób wierzących, jak i tych, które nie identyfikowały się z żadną religią. Niejednokrotnie przypominał, że każdy człowiek ma moralny obowiązek postępować zgodnie z własnym sumieniem i nie może być zmuszany do działania wbrew niemu. Stąd też wynika zakaz przymuszania kogokolwiek do przyjęcia określonej wiary – niezależnie od intencji takiego działania.

Papież ostrzegał jednak przed instrumentalnym traktowaniem wolności sumienia, szczególnie w kontekście prób jej wykorzystania jako pretekstu do usprawiedliwienia moralnie nagannych praktyk, takich jak aborcja czy eutanazja. Z tego punktu widzenia wolność sumienia nie oznacza dowolności, lecz zakorzeniona jest w obiektywnym porządku moralnym.

Jan Paweł II wielokrotnie podkreślał, że naruszenie prawa do wolności religijnej pociąga za sobą osłabienie całego systemu praw człowieka⁵³. W jego ocenie to właśnie wolność religijna jest fundamentem porządku społecznego – jej poszanowanie stanowi warunek zarówno nienaruszania godności jednostki, jak i zachowania pokoju społecznego. Z tego względu obowiązek respektowania tego prawa spoczywa nie tylko na władzach publicznych, ale również na wszystkich członkach wspólnoty politycznej. Swoboda religijna przynosi bowiem korzyści zarówno poszczególnym osobom, jak i całemu społeczeństwu – tworzy przestrzeń do autentycznego rozwoju jednostki i budowania wspólnoty opartej na wzajemnym szacunku.

PRAWA SPOŁECZNE

Termin „prawa społeczne” najczęściej odnosi się zbiorczo do praw gospodarczych, społecznych oraz kulturalnych, a więc do tych uprawnień, które dotyczą funkcjonowania człowieka w życiu ekonomicznym, wspólnotowym i kulturowym⁵⁴. W nauczaniu Jana Pawła II prawa te jednoznacznie wynikają z godności osoby ludzkiej, a ich realizacja nie powinna ograniczać się wyłącznie do działań państwa w ramach pomocy społecznej.

⁵² T e n ż e, Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju, nr 5.

⁵³ Por. S. M o y n, *Christian Human Rights*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2015, s. 5, 100, 204n.

⁵⁴ Por. M. S e n y o n j o, *The Applicability of International Human Rights Law to Non-State Actors: What Relevance to Economic, Social and Cultural Rights?*, „International Journal of Human Rights” 12(2008) nr 1, s. 728n.

Choć Papież wyraźnie wskazywał na rolę państwa w zagwarantowaniu dostępu do tych praw, to jednocześnie zaznaczał, że pełna ich realizacja wymaga współodpowiedzialności całego społeczeństwa. Przestrzegał przed utożsamianiem praw społecznych wyłącznie z systemem zabezpieczenia socjalnego – obejmują one bowiem również prawo do pracy, prawo do tworzenia związków zawodowych, a także do strajku czy zrzeszania się. Co więcej, odpowiedzialność za urzeczywistnienie tych praw spoczywa nie tylko na państwie, ale również na pracodawcach oraz podmiotach wpływających pośrednio na rynek pracy – tak zwanych pracodawcach pośrednich, o których Papież wspomina w encyklice *Laborem exercens*⁵⁵. Zgodnie z zasadą pomocniczości to jednostki i wspólnoty pośrednie powinny jako pierwsze podejmować działania służące dobru wspólnemu, a państwu przypada rola instancji wspierającej. W tym ujęciu prawa społeczne stoją na straży zagwarantowania nie tylko dostępu do określonych dóbr i usług, lecz także prawa obywateli do współuczestniczenia w ich wytwarzaniu i kształtowaniu. W Orędziu na XXXII Światowy Dzień Pokoju Jan Paweł II mówi wprost o prawie do samorealizacji jako jednej z form aktywnego udziału w życiu społecznym⁵⁶.

Najpełniejszy katalog praw społecznych Papież zawarł w encyklice *Laborem exercens*, przywołując między innymi prawa do: pracy, godziwego wynagrodzenia, wypoczynku, opieki zdrowotnej, mieszkania, własności, zrzeszania się oraz strajku. Wielu z tych praw nie sposób oddzielić od zagadnienia pracy – która w ujęciu Jana Pawła II ma nie tylko wymiar ekonomiczny, ale także głęboko personalistyczny. Papież podkreślał również potrzebę uwzględnienia godności osób z niepełnosprawnościami i ich prawa do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym⁵⁷.

Współczesna debata na temat statusu praw społecznych często prowadzi do ich relatywizacji. Krytycy tych praw wskazują na trudności związane z ich realizacją oraz na brak jednoznacznej ochrony prawnej, a zwłaszcza sądowej – w przeciwieństwie do praw wolnościowych, które w większości demokratycznych systemów prawnych są jednoznacznie chronione. W efekcie prawa społeczne bywają traktowane nie jako fundamentalne uprawnienia, lecz raczej jako cele polityczne lub postulaty, których realizacja zależy od bieżących możliwości ekonomicznych. Jan Paweł II wyraźnie sprzeciwiał się takiemu podejściu. W jego nauczaniu podstawą praw społecznych nie są akty prawne czy praktyka instytucjonalna, lecz niezbywalna godność człowieka, a ich znaczenie nie wynika z poziomu ochrony prawnej, lecz z natury osoby ludzkiej.

⁵⁵ Zob. Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, nr 18, Holy See, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_14091981_laborem-exercens.html.

⁵⁶ Zob. tenże, Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju, nr 8.

⁵⁷ Zob. tamże, nr 22.

Dlatego też odmawianie im rangi praw podstawowych jest zdaniem Papieża błędem opartym na myleniu źródła praw z ich instytucjonalną gwarancją. Co więcej, Jan Paweł II konsekwentnie przypominał, że prawa człowieka są ze sobą ściśle powiązane – tworzą całość, której nie sposób dzielić bez ryzyka naruszenia ich sensu i skuteczności.

PRAWA SOLIDARNOŚCIOWE

Prawa solidarnościowe, zaliczane do tak zwanej trzeciej generacji praw człowieka, pojawiły się w refleksji międzynarodowej w latach siedemdziesiątych dwudziestego wieku, głównie za sprawą koncepcji Karela Vasaka⁵⁸. Stanowią one odpowiedź na wyzwania współczesnego świata, wymagające wspólnej odpowiedzialności i globalnej współpracy. Istotny wkład w rozwój praw solidarnościowych wnosi nauczanie społeczne Kościoła katolickiego, które z jednej strony silnie akcentuje zasadę solidarności, z drugiej zaś podejmuje tematy bezpośrednio związane z treścią tych praw.

Do praw trzeciej generacji zaliczane są między innymi prawa: do rozwoju, do życia w pokoju, do korzystania z nieskażonego środowiska naturalnego, do dziedzictwa ludzkości oraz do pomocy humanitarnej. Ich wspólnym mianownikiem jest potrzeba prowadzenia polityki integralnego rozwoju – takiej, która uwzględnią współzależność sfer społecznej, gospodarczej i przyrodniczej. Zaniedbanie którejkolwiek z tych płaszczyzn prowadzi do nierówności i zagrożeń dla godziwych warunków życia, a nierzadko także dla samego przetrwania człowieka.

Specyfika tych praw polega na możliwości ich realizacji wyłącznie dzięki zaangażowaniu całej wspólnoty międzynarodowej – stąd ich „solidarnościowy” charakter. Jan Paweł II, odnosząc się do tej problematyki, szczególną uwagę poświęcał prawu do rozwoju. Podkreślał, że każdemu człowiekowi – jak i każdemu narodowi – przysługuje prawo do integralnego, wszechstronnego rozwoju, a społeczność międzynarodowa ma obowiązek wspierać tę drogę, zwłaszcza w odniesieniu do krajów ubogich i marginalizowanych⁵⁹. W tej optyce prawo do rozwoju jawi się jako syntetyczne ujęcie idei praw człowieka, których celem jest dobro osoby ludzkiej rozumiane jako jej pełny rozwój w wymiarze indywidualnym i wspólnotowym.

⁵⁸ Zob. K. V a s a k, *Human Rights: A Thirty-Year Struggle; The Sustained Efforts to Give Force of Law to the Universal Declaration of Human Rights*, „UNESCO Courier” 30(1977) nr 11, s. 29-32.

⁵⁹ Por. [J o h n P a u l I I], *Pope John Paul II on Contemporary Development*, „Population and Development Review” 17(1991) nr 3, s. 553n.

Zależność między wspólną odpowiedzialnością a realizacją praw trzeciej generacji szczególnie wyraźna staje się w przypadku prawa do życia w pokoju oraz prawa do nieskażonego środowiska. W dobie globalnych zagrożeń – takich jak terroryzm czy katastrofy ekologiczne – działania pojedynczego państwa (a czasem nawet jednostki lub stosunkowo małej grupy) mogą zniwelować wysiłki podejmowane przez społeczności międzynarodowe. Powietrze, woda czy klimat nie respektują granic państwowych, a globalne bezpieczeństwo może zostać naruszone przez niewielką grupę działającą w oderwaniu od porządku wspólnotowego. Ochrona tych praw staje się zatem warunkiem nie tylko rozwoju, ale niekiedy wręcz fizycznego przetrwania ludzkości.

W Orędziu na XXXIII Światowy Dzień Pokoju w Jan Paweł II wyraził przekonanie, że pokój jest możliwy w takim stopniu, w jakim cała ludzkość potrafi rozpoznać swoje podstawowe powołanie – by tworzyć wspólnotę opartą na uznaniu godności i praw każdego człowieka, niezależnie od różnic społecznych, kulturowych czy religijnych. Papież dostrzegał w procesach globalizacji potencjalne zagrożenia, ale i szansę na realizację tego ideału. Z optymizmem zauważał, że globalizacja – jeśli zostanie ukierunkowana wartościami sprawiedliwości, równości i solidarności – może przyczynić się do przekształcenia ludzkości w autentyczną rodzinę narodów⁶⁰. Nie oznacza to jednak rezygnacji z interesów narodowych, lecz ich podporządkowanie wspólnemu dobru⁶¹.

SPOŁECZNA I PRAWNA OCHRONA PRAW CZŁOWIEKA

Współczesny konsens co do potrzeby ochrony praw przysługujących człowiekowi jest szeroki i niemal powszechny. Mimo to naruszenia tych praw wciąż mają miejsce – zarówno ze strony jednostek i grup społecznych, jak i ze strony organizacji politycznych, militarnych, terrorystycznych lub gospodarczych. Niepokojące jest, że do ich łamania dochodzi również na poziomie struktur państwowych. Dlatego nie traci na aktualności pytanie o skuteczne mechanizmy ochrony praw człowieka.

Wyróżnia się zazwyczaj dwa główne sposoby ochrony tych praw: prawny i pozaprawny⁶². Jan Paweł II podkreślał znaczenie obu tych wymiarów, zauważając, że każde pogwałcenie podstawowych praw osoby ludzkiej jest nie tylko indywidualnym nadużyciem, ale zniewagą wobec wspólnego sumienia ludzkości. W jednym z orędzi na Światowy Dzień Pokoju przypominał, że

⁶⁰ Zob. Jan Paweł II, Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2000, nr 5.

⁶¹ Tamże, nr 6.

⁶² Por. F.B. Cross, *The Relevance of Law in Human Rights Protection*, „International Review of Law and Economics” 19(1999) nr 1, s. 96.

obowiązek obrony praw człowieka wykracza poza granice państw i kontynentów – ma charakter uniwersalny i globalny⁶³.

Z formalnego punktu widzenia prawa człowieka mają pierwotnie charakter moralny, a więc nie są z mocy samej swej natury wiążące w sensie prawnym⁶⁴. Moc obowiązującą zyskują dopiero wtedy, gdy zostają włączone do systemu prawa stanowionego. Jan Paweł II wielokrotnie apelował o utworzenie międzynarodowych mechanizmów umożliwiających skuteczne egzekwowanie przestrzegania tych praw.

Równie istotna – jeśli nie ważniejsza w długiej perspektywie – jest jednak ochrona pozaprawna. Obejmuje ona działania wychowawcze, kształtowanie opinii publicznej, edukację w zakresie praw człowieka, tworzenie struktur demokratycznych, wspieranie odpowiedzialnych modeli zarządzania oraz promocję rozwoju kulturowego i gospodarczego. Papież określał ten szeroki zakres działań mianem „krzewienia kultury praw ludzkich”⁶⁵ i apelował o zaangażowanie wszystkich sił społecznych w jej upowszechnianie.

W tym kontekście szczególną rolę przypisywał opinii publicznej, której wpływ – ze względu na rozwój mediów i technologii informacyjnych – znacząco wzrósł⁶⁶. Zarówno potencjał ochrony praw człowieka, jak i ryzyko ich naruszania mogą być wzmacniane przez środki masowego przekazu. Papież dostrzegał ich janusowe oblicze – fakt, że mogą promować przemoc i dezinformację, ale jednocześnie stanowić narzędzie budzenia wrażliwości społecznej i mobilizacji na rzecz godności człowieka.

Poza instytucjami państwowymi i mediami istotną funkcję w ochronie praw człowieka pełnią również organizacje międzynarodowe. Ich aktywność obejmuje zarówno działania legislacyjne, jak i edukacyjne, a w epoce globalizacji coraz częściej koncentruje się na wyzwaniach przekraczających granice narodowe: w sferze społecznej, ekologicznej i ekonomicznej⁶⁷. W tym obszarze nie można pominąć także działalności Kościoła katolickiego, który – jak zauważa Eric O. Hanson – odgrywa istotną rolę w polityce międzynarodowej, między innymi poprzez działania dyplomatyczne, charytatywne i edukacyjne⁶⁸.

Jan Paweł II z wyjątkową konsekwencją realizował wizję Kościoła jako obrońcy praw człowieka – zarówno w wymiarze doktrynalnym, jak i prak-

⁶³ Zob. J a n P a w e ł I I, *Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2000*, nr 7.

⁶⁴ Por. J. T a s i o u l a s, *On the Nature of Human Rights*, w: *The Philosophy of Human Rights*, red. G. Ernst and J.-Ch. Heilinger, De Gruyter, Göttingen 2012, s. 23-25.

⁶⁵ J a n P a w e ł I I, *Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju*, nr 12.

⁶⁶ Por. M. H u ł a s, *Decydować samemu. Sfera publiczna jako locus autonomii według Jürgena Habermasa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 173n.

⁶⁷ Por. S. H u g, *Dealing With Human Rights in International Organizations*, „Journal of Human Rights” 15(2016) nr 1, s. 21.

⁶⁸ Zob. E. O. H a n s o n, *The Catholic Church in World Politics*, Princeton University Press, Princeton 1987.

tycznym. Uważał, że skuteczna ochrona tych praw wymaga ich integralnego traktowania oraz silnej woli ich obrony. Kluczowe znaczenie ma zatem formowanie kultury praw człowieka, która nie tylko uwzględnia różnorodność tradycji i systemów wartości, ale staje się częścią moralnego dziedzictwa ludzkości. Zdaniem Papieża to właśnie w takim kontekście możliwe jest budowanie przyszłości opartej na sprawiedliwości, solidarności i godności osoby ludzkiej⁶⁹.

WKŁAD JANA PAWŁA II W ROZWÓJ PRAW CZŁOWIEKA

Dorobek Jana Pawła II w zakresie refleksji nad prawami człowieka oraz ich promocji i ochrony jest na tyle istotny, że bywa on określany mianem „Papieża praw człowieka”⁷⁰. Określenie to nie jest przesadne – wkład Jana Pawła II w rozwój katolickiej doktryny praw człowieka, jak i w upowszechnianie tych praw w debacie międzynarodowej, jest bezprecedensowy w historii papiestwa.

Punktem wyjścia jego nauczania była niezbywalna godność osoby ludzkiej, z której wynikają podstawowe uprawnienia każdego człowieka. Już w swojej pierwszej encyklice *Redemptor hominis* Jan Paweł II wskazał na prawa człowieka jako kluczowe kryterium oceny ideologii, systemów politycznych i społeczno-gospodarczych. W kolejnych dokumentach i wypowiedziach systematycznie rozwijał wszystkie aspekty tych praw – ich źródła, treść oraz sposoby ich ochrony – tworząc spójną, integralną wizję, która obejmowała zarówno prawa wolnościowe, społeczne, jak i solidarnościowe.

W szczególnie sposób Jan Paweł II akcentował znaczenie prawa do życia – prawa postrzeganego jako podstawowe i pierwotne, ponieważ jego poszanowanie stanowi warunek korzystania z wszelkich innych praw⁷¹. Zgodnie z nauczaniem papieskim życie ludzkie zasługuje na ochronę od momentu poczęcia. Podobne znaczenie nadał Papież prawu do wolności sumienia i religii, które uznawał za fundament pozostałych praw wolnościowych.

Do osiągnięć Jana Pawła II należy również rozwinięcie katolickiej koncepcji praw społecznych, których najpełniejsze ujęcie znalazło wyraz w encyklice *Laborem exercens*. Szczególną uwagę poświęcił w niej prawu do pracy,

⁶⁹ Zob. J a n P a w e ł I I, *Poszanowanie mniejszości warunkiem pokoju* (Orędzie na XXII Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1989, Watykan, 8 XII 1988), nr 12, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 9(1988) nr 12(109), s. 1, 32.

⁷⁰ Por. G. J. B e y e r, *Jan XXIII i Jan Paweł II. Papieże praw człowieka*, „Ethos. Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II KUL” 27(2014) nr 2(106), s. 92n.

⁷¹ Por. [J o h n P a u l I I] *Pope John Paul II on Human Rights and Population*, „Population and Development Review” 5(1979) nr 4, s. 747-749.

ukazując je w perspektywie personalistycznej i społecznej. Równocześnie, jako pierwszy spośród papieży, sformułował w sposób wyraźny i systemowy prawo do pokoju – jako prawo nie tylko moralne, ale też społeczne i międzynarodowe.

Podkreślając wzajemną zależność wszystkich praw człowieka – wolnościowych, społecznych i solidarnościowych – Jan Paweł II nie tylko zintegrował te trzy kategorie w ramach jednej, spójnej wizji antropologicznej i etycznej, ale także wniósł oryginalny wkład do każdej z nich. Jego nauczanie nie tylko miało charakter doktrynalny, lecz także wywarło istotny wpływ na międzynarodowe standardy i dyskusje na temat praw człowieka. Rozwinięta przez niego koncepcja uniwersalnych praw człowieka w czasach ich współczesnego kryzysu stanowi istotny punkt odniesienia wobec prób ich fundamentalnych reinterpretacji.

BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRAPHY

- Araujo, Robert John. "John Paul II and the Rule of Law: Bringing Order to International Disorder." *Journal of Catholic Legal Studies* 45, no. 2 (2006): 293–320.
- Benedict XVI, Joseph Ratzinger. "The Multiplication of Rights and the Destruction of the Concept of Law." In Benedict XVI, Ratzinger, *Faith and Politics. Selected Writings*. Translated by Michael J. Miller et al. San Francisco: Ignatius Press, 2018.
- Beyer, Gerald J. "Jan XXIII i Jan Paweł II: Papieże praw człowieka." *Ethos: Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II KUL* 27, no. 2 (106) (2014): 92–137.
- Clark, Meghan J. *The Vision of Catholic Social Thought: The Virtue of Solidarity and the Praxis of Human Rights*. Minneapolis: Fortress Press, 2014.
- Coughlin, John J. "Pope John Paul II and the Dignity of the Human Being." *Harvard Journal of Law & Public Policy* 27, no. 1 (2003): 65–80.
- Cross, Frank B. "The Relevance of Law in Human Rights Protection." *International Review of Law and Economics* 19, no. 1 (1999): 87–98.
- Dearing, Albin. "Human Dignity: The Right to Be a Person." In Dearing, *Justice for Victims of Crime: Human Dignity as the Foundation of Criminal Justice in Europe*. Cham: Springer International Publishing, 2017.
- Donnelly, Jack. "Third Generation Rights." In *Peoples and Minorities in International Law*. Edited by Catherine Brölmann, René Lefebvre, and Marjoleine Zieck. Nijhoff: Brill, 1993.
- Dulles, Avery. "John Paul II on Religious Freedom: Themes from Vatican II." *The Thomist: A Speculative Quarterly Review* 65, no. 2 (2001): 161–78.
- Fel, Stanisław. "John Paul and Human Rights." In *De Revolutionibus Orbium Populorum Ioannis Pauli II: The Pope Against Social Exclusion*. Edited by Krzysztof Pilarczyk and Grzegorz Sokołowski. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2015.

- Fel Stanisław. "Katolicka nauka społeczna." In *Filozofia społeczna*. Part 1. Edited by Stanisław Janeczko and Anna Starościc. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2022.
- Gierycz, Michał. "Anthropological Shift? EU Human Rights' Anthropology in View of Life and Family." *Prudentia Iuris* 89 (2020): 49–86.
- Gierycz, Michał. "The Crisis of Human Rights: On the Importance and Timeliness of their Catholic Critique." *Chrześcijaństwo – Świat – Polityka* 28 (2024): 74–92.
- Glendon, Mary Ann. *A World Made New: Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights*. New York: Random House Trade Paperbacks, 2002.
- Hanson, Eric O. *The Catholic Church in World Politics*. Princeton: Princeton University Press, 1987.
- Hittinger, John P. "Pope John Paul II on Church, State, and the Ground of Religious Freedom." In *The Palgrave Handbook of Religion and State*. Vol. 1. *Theoretical Perspectives*. Edited by Shannon Holzer. Cham: Springer International Publishing, 2013.
- Hollenbach, David. *The Common Good and Christian Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Hug, Simon. "Dealing With Human Rights in International Organizations." *Journal of Human Rights* 15, no. 1 (2016): 21–39.
- Hułas, Maciej. *Decydować samemu: Sfera publiczna jako locus autonomii według Jürgena Habermasa*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2019.
- Jan XXIII, Encyklika *Pacem in terris*. Opoka, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_xxiii/encykliki/pacem_in_terriss_11041963.html.
- Jan Paweł II. Address at the 68th Plenary Session of the International Labour Organization. Geneva. June 15, 1982. *L'Osservatore Romano: The Polish Edition* 2, nos. 7–8 (31–32) (1988): 3–5.
- Jan Paweł II, Encyclical Letter *Centesimus Annus*. The Holy See, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html.
- Jan Paweł II. Encyclical Letter *Evangelium Vitae*. The Holy See, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.html.
- Jan Paweł II. Encyclical Letter *Laborem Exercens*. The Holy See, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_14091981_laborem-exercens.html.
- Jan Paweł II. Encyclical Letter *Redemptor Hominis*. The Holy See, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_04031979_redemptor-hominis.html.
- Jan Paweł II. Encyclical Letter *Veritatis Splendor*. The Holy See, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html.
- Jan Paweł II. "Godność osoby ludzkiej fundamentem sprawiedliwości i pokoju." Address at the 34th Session of the General Assembly of the United Nations. New

- York, October 2, 1979. In Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*. Vol. 2. Part 2 (1979). Edited by Eugeniusz Weron and Antoni Jarocho. Poznań: Pallottinum, 1992.
- Jan Paweł II. "Od praw człowieka do praw narodów." Address to the General Assembly of the United Nations. New York, October 5, 1995. *L'Osservatore Romano: The Polish Edition* 16, nos. 11–12 (178) (1995): 3–5.
- Jan Paweł II. *Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1999 roku*. The Holy See, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_14121998_xxxii-world-day-for-peace.html.
- Jan Paweł II. *Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2000 roku*. Opoka, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/dzien_pokoju_01012000.html.
- Jan Paweł II. "Poszanowanie mniejszości warunkiem pokoju: Orędzie na XXII Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1989". *L'Osservatore Romano: The Polish Edition* 9, no. 12 (109) (1988): 1, 32.
- Jan Paweł II. "Przemówienie w siedzibie Komisji i Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu: 8 października 1988." In *Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Edited by Janusz Poniewierski. Kraków: Znak, 1997.
- Jasudowicz, Tadeusz. "Człowiek, jego prawa i obowiązki w nauczaniu Pawła Włodkowica." *Toruński Rocznik Praw Człowieka i Pokoju* 1, no. 1 (1992): 131–49.
- [John Paul II]. "Pope John Paul II on Contemporary Development." *Population and Development Review* 17, no. 3 (1991): 553–61.
- [John Paul II]. "Pope John Paul II on Human Rights and Population." *Population and Development Review* 5, no. 4 (1979): 747–54.
- Kupny, Józef. "Jana Pawła II prakseologia pokoju." *Roczniki Nauk Społecznych* 26, no. 1 (1998): 137–55.
- Lewandowski, Jerzy. "The Urgency for Peace in Teachings of John Paul II." *The Person and the Challenges: The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul II* 4, no. 1 (2014): 37–49.
- Makowski, Paweł Adam. "In the Light of John Paul II's Teaching: Diplomacy's Moral Duty is Respect for Human Rights." *Rocznik Teologii Katolickiej* 16, no. 1 (2017): 111–39.
- Mariański, Janusz. "Godność ludzka jako wartość i sposoby jej uzasadniania w opinii młodzieży." *Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II* 62, no. 4 (2019): 5–29.
- Martino, Renato Raffaele, "John Paul II and the International Order: Human Rights and the Nature of the Human Person." *Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy* 21, no. 1 (2007): 51–69.
- Mazurek, Franciszek Janusz. *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 2001.
- Mazurek, Franciszek Janusz. "Uniwersalność praw i obowiązków człowieka." *Roczniki Nauk Społecznych* 18, no. 1 (1990): 149–66.

- Modras, Ronald. "Karol Wojtyła the Philosopher." In *The Vision of John Paul II: Assessing His Thought and Influence*. Edited by John S. Grabowski. Collegeville, Minnesota: Liturgical Press, 2008.
- Moyn, Samuel. *Christian Human Rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2015.
- Olizar, Isabel. "John Paul II: Dialogue with Muslims and the Question of Religious Freedom." *The Downside Review* 139, no. 4 (2021): 195–208.
- Piechowiak, Marek. "Sprawiedliwość a prawo w nauczaniu Jana Pawła II." *Przegląd Tomistyczny: Filozofia – Teologia – Kultura Duchowa Średniowiecza* 20 (2014): 209–37.
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka. Biblioteka Sejmowa, <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html>.
- Puppinck, Grégor. *Degeneracja praw człowieka*. Translated by Marcin Kulczyk. Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej, 2021.
- Raz, Joseph. "Human Rights without Foundations." In *The Philosophy of International Law*. Edited by Samantha Besson and John Tasioulas. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Smith, Janet E. "The Universality of Natural Law and the Irreducibility of Personalism." *Nova et Vetera* 11, no. 4 (2013): 1229–47.
- Ssenyonjo, Manisuli, "The Applicability of International Human Rights Law to Non-State Actors: What Relevance to Economic, Social and Cultural Rights?" *International Journal of Human Rights* 12, no. 1 (2008): 725–60.
- Tasioulas, John. "On the Nature of Human Rights." In *The Philosophy of Human Rights*. Edited by Gerhard Ernst and Jan-Christoph Heilinger. Göttingen: De Gruyter, 2012.
- Tondini, Giovanni. "Man and Work According to the Social Doctrine of the Church, Particularly in the Thought of John Paul II." *International Journal of Social Economics* 25, nos. 11–12 (1998): 1640–57.
- Tranzillo, Jeffrey. *John Paul II on the Vulnerable*. Washington: The Catholic University of America Press, 2013.
- Vasak, Karel. "Human Rights: A Thirty-Year Struggle; The Sustained Efforts to Give Force of Law to the Universal Declaration of Human Rights." *UNESCO Courier* 30, no. 11 (1977): 29–32.
- Wagner, William J. "Universal Human Rights, the United Nations, and the Telos of Human Dignity." *Ave Maria Law Review* 3, no 1 (2005): 197–226.
- Weigel, George. *Świadek nadziei: Biografia papieża Jana Pawła II*. Translated by Maria Tarnowska et al. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2007.
- Wierzbicki, Alfred Marek. *Osoba i moralność: Personalizm w etyce Karola Wojtyły i Tadeusza Stycznia*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2021.
- Wojtyła, Karol. "Osoba i czyn" oraz inne studia antropologiczne. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2021.

ABSTRAKT/ABSTRACT

Stanisław FEL – Uniwersalne kryterium oceny systemów społeczno-gospodarczych.
Jana Pawła II koncepcja praw człowieka

DOI 10.12887/38-2025-3-151-11

Celem artykułu jest rekonstrukcja Jana Pawła II idei uniwersalnych praw człowieka, zarysowanie podejścia Papieża, kluczowych tez koncepcyjnych oraz wkładu w budowanie i promowanie skuteczniejszych form ochrony tych praw na tle współczesnego kryzysu uniwersalności praw osoby ludzkiej. Poglądy Karola Wojtyły – Jana Pawła II zakorzenione w ukształtowanej przez chrześcijaństwo polskiej tradycji intelektualnej krystalizowały się w procesie badań naukowych prowadzonych przez niego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i w jego osobistym zaangażowaniu w ochronę praw człowieka. Papież uczynił osobę ludzką i jej prawa ideą przewodnią swojego nauczania społecznego i globalnej działalności pastoralnej. Rozwinięta przez niego koncepcja osoby ludzkiej i jej niezbywalnej godności determinuje komplementarne rozumienie wszystkich praw człowieka, niezależnie od kontekstów ideologicznych i politycznych. Poprzez swoje zaangażowanie w upowszechnienie tej koncepcji, Jan Paweł II współkształtował międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka, a skala jego wkładu w rozwój ich teorii i ochronę stanowi przesłankę do nazywania go „Papieżem praw człowieka”. Rozwinięta przez niego idea uniwersalnych praw człowieka jest ważnym punktem odniesienia dla współczesnych dążeń do ich zasadniczej reinterpretacji.

Słowa kluczowe: Jan Paweł II, prawa człowieka, godność osoby ludzkiej, doktryna społeczna Kościoła

Kontakt: Katedra Katolickiej Nauki Społecznej i Socjologii Moralności, Instytut Nauk Socjologicznych, Wydział Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin

E-mail: stanislaw.fel@kul.pl

<https://pracownik.kul.pl/stanislaw.fel>

ORCID: 0000-0003-3975-665X

Stanisław FEL, A Universal Criterion to Evaluate Socioeconomic Systems: John Paul II's Concept of Human Rights

DOI 10.12887/38-2025-3-151-11

The aim of the article is to reconstruct John Paul II's idea of universal human rights, outline his basic approach, key conceptual theses, and contribution to building and promoting more effective forms of human rights protection against the backdrop of the contemporary crisis of the universality of the rights of the human person. The views of Karol Wojtyła – John Paul II, rooted in the Polish intellectual tradition shaped by Christianity, were formed in the process of

his own scientific research at the Catholic University of Lublin and personal involvement in the protection of human rights. The Pope made the human person and their rights the guiding idea of his social teaching and global pastoral activity. The concepts of the human person and their inalienable dignity he developed determine the complementary understanding of all human rights, independent of ideological and political contexts. The involvement in the dissemination of this concept co-shaped international standards of human rights protection, and the scale of his contribution to the development of human rights theory and protection constitutes the basis for describing him as the pope of human rights. His idea of universal human rights is an important point of reference in the face of contemporary efforts to fundamentally reinterpret them.

Key words: John Paul II, human rights, dignity of the human person, social doctrine of the Catholic Church

Contact: Chair of Catholic Social Thought and Sociology of Morality, Institute of Sociological Sciences, Faculty of Social Sciences, John Paul II Catholic University of Lublin, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland

E-mail: stanislaw.fel@kul.pl

<https://pracownik.kul.pl/stanislaw.fel>

ORCID: 0000-0003-3975-665X